

На сучасному етапі методику Д. Огородного знають і з успіхом використовують в Україні, Росії, Білорусії, Болгарії, Німеччині, Італії, Іспанії, Ізраїлі, в Сполучених Штатах Америки, і навіть в Австралії. Її називають «відкриттям століття», гідним Нобелівській премії.

Отже, підсумовуючи все вищезазначене можна стверджувати що, музично-співоче виховання за методичною системою Д.Е.Огородного необхідне в загальноосвітній школі, бо саме в шкільному віці закладаються основи музичного виховання, естетичного відношення до життя, основна навичка культури слухання, яка формується в цей віковий період. І саме музичне виховання є основою повноцінного інтелектуального розвитку молодого покоління.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дорошенко Т. Розвиток творчих здібностей на уроках музики: Методичні рекомендації. Київ // Початкова школа. 2001 – №4. – С.34-37.
2. Назайкінський. Є. Про психологію музичного сприйняття. М., 1972.
3. Огороднов Д. Музично – співоче виховання дітей в загальноосвітній школі: Методичний посібник. Київ // Музична Україна. 1981. – 166 с.
4. Сухомлинський В. Серце відаю дітям. Вибрані твори. Київ // Радянська школа. 1977. – С.23 – 38.
5. Теплов Б. Психологія музичних здібностей. М.: 2003. – 379 с.

Залецька С.

Науковий керівник – доц. Маркович М.Й.

УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ ЖІНОЧІ ПРИКРАСИ: ЛЕМКІВСЬКА КРИЗА

Постановка проблеми. Традиція носіння прикрас є полікультурним феноменом, витoki якого містяться в різних історико–культурних системах: і за часом формування, і за статево-віковими та етнічними ознаками. Одним із найскладніших, а відтак найактуальніших, досліджень у цьому напрямі є вивчення культури та мистецтва лемків – історико-етнографічної групи, яка проживала в районі Низьких Бескидів Карпат. Ці обставини нашоухують на необхідність ґрунтовних досліджень не тільки місця Лемківщини в українській культурі, а й визначення її впливу на становлення та розвиток феномена українських жіночих прикрас.

Аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення проблеми. У вітчизняній літературі існує багато досліджень, в яких розглядаються різні аспекти феномена українських жіночих прикрас. Зокрема, це праці О. Воропая, Г. Врочинської, Р. Забашти, Р. Захарчук–Чугай, А. Івашиної, Т. Костишиної, О. Самкова та ін.

Історіографія проблеми лемківської кризи, як традиційної народної прикраси в просторі української культури, перебуває у стадії формування. Відсутність монографічних досліджень, безпосередньо присвячених проблематиці лемківської кризи як традиційної жіночої прикраси, частково компенсується постійною увагою дослідників до окремих аспектів проблеми, аналізу локальних форм побутування культури українських жіночих прикрас.

Так, досліджуючи українське народне вбрання, на значення прикрас звернув увагу Я. Головацький і підкреслив, що в давні часи було звичним відкладати певну суму грошей на господарський оборот, а решту грошей зберігати у вигляді капіталу в коралях, дукатах та інших коштовних прикрасах, які передавались з покоління в покоління. На випадок потреби можна було віддати свої дорожочинності в заставу – покупець на такий товар завжди знаходився. Це значення прикрас зберігалось у селянському середовищі і значно пізніше. Панувало переконання, що «у купі гроші держаться, як намисто на шії висить, а продати – то й гроші розійдуться» [10, с. 193].

У монографії Г. Врочинської «Українські народні жіночі прикраси» [3] вперше зроблена спроба всебічного висвітлення українських народних жіночих прикрас ХІХ – початку ХХ ст. – яскравого і самобутнього явища в історії українського народного мистецтва, яка має глибокі традиції, що сформувались у руслі багатьох видів художньої творчості: обробки каменів, металів, виробництва скла, ткацтва, вишивки, виробів з бісеру, різного роду домашнього рукоділля та торгівельних зносин з іншими країнами. Ця традиція продовжена у книзі А. Івашиної «Українські народні жіночі прикраси ХІХ – початку ХХ століть» [7], яка присвячена прикрасам в регіональних комплексах вбрання.

Проте такий аспект наукових пошукувань, як характерні особливості лемківської кризи як характерного вияву феномена українських жіночих прикрас, спеціально не розглядався, що визначило актуальність проблеми.

Метою статті є обґрунтування історико-етнографічних та культурно-мистецьких особливостей українських народних жіночих прикрас, зокрема лемківської кризи.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Прикраси – частина народної душі. Велике історичне та художнє значення українських народних прикрас безумовне. Від глибокої давнини і протягом усього існування вони задовольняли не лише

матеріальні, а й духовні потреби людини, виконуючи необхідні побутові, соціальні, обрядові функції. Їх високий мистецький рівень, емоційна насиченість яскраво відбивають світогляд, естетичні уподобання, саму психологію українського народу. Це самобутнє явище посідає визначне місце не тільки в національній, а й у європейській та загалом світовій культурі.

На прикрасах українців суттєво позначилась етнічна історія народу: поступове заселення земель, яке супроводжувалось змішанням культур різних районів; перебіг контактів зі слов'янськими та неслов'янськими, сусідніми та віддаленими народами. Так у процесі історичного розвитку українських земель окреслювалися локальні особливості національної культури, що знайшло відображення в прикрасах.

Найдавніша вимога людини щодо прикрас була тісно пов'язана з захисною функцією. Це оберегова (магічна, талісманна) функція, котра, переходячи протягом століть від покоління до покоління, набувала традиційно-побутових рис, втрачаючи своє первинне значення [9, с. 47].

Уже на перших стадіях розвитку суспільства простежуються й естетичні вимоги щодо прикрас. Прикрашаючи одяг і себе, людина спочатку висловлювала свій потяг до прекрасного; з часом прикраси перетворилися на необхідний атрибут костюма, відбиваючи особливості художньо-естетичних смаків народу. Тож «естетична функція відзеркалювала певний спосіб усвідомлення життя, навколишньої природи, збагачений людським досвідом і перейнятий високою духовністю» [4, с. 219]. З виникненням родових общин і племен, в прикрасах з'являються етнічні ознаки.

Прикраси є яскравим та художньо виразним доповненням до українського народного одягу. Це діадеми, підвіски, браслети, сережки – привізні та місцевого виробництва. Їх охоче використовували як жінки, так і чоловіки, хоча з часом прикраси стали привілеєм жіночого костюма.

Прикраси протягом віків виконували захисну функцію – амулетів, талісманів, оберегів. Ця традиція виявилася настільки стійкою, що навіть у XX столітті в ювелірних виробках поруч з естетичними втілювались і релігійні уявлення, а такі прикраси, як хрест, панагія, образок, взагалі були символами християнської віри. Разом із тим благородні матеріали дорівнювались до засобів грошового обігу, і прикраси з них виступали показниками майнового статусу. Бажання надати прикрасам більшу матеріальну вартість часом порушувало їхню художню цінність; створення дешевих копій дорогих прикрас також губило їхні естетичні якості [12, с. 36].

Основне призначення традиційних ювелірних виробів зводиться головним чином до прикрашення костюма. Звідси й їхня високоемоційна художня виразність, багатство форм і технічних прийомів, які відшліфовуються народними майстрами протягом століть. Селянські «коштовності» – корали, бурштин, дукач, сережки тощо – збирали протягом покоління до покоління як сімейні реліквії.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. серед українського селянства побутували вушні прикраси (сережки, каблучки) та велика група шийних прикрас та нагрудних виробів. Останні, що склалися з багатьох компонентів, гармонійно пов'язаних між собою, були обов'язковими в оформленні всього комплексу вбрання, надавали йому локальну специфіку, композиційну рівновагу та довершеність [2, с. 142].

Особливим художнім явищем були шийні або нагрудні прикраси, які мали локальні риси щодо властивостей матеріалів, техніки виготовлення окремих елементів, характеру їх поєднання. У Центральній Україні носили багато різнокольорового або червоного намисто, монети-дукачі, ланцюжки з хрестиком або так званими бовтунцями чи дармовисами. На Лівобережжі шию та груди прикрашали одним великим дукачем із багато оздобленим металевим бантом. На Правобережжі носили три – п'ять невеликих з'єднаних між собою монет. На Гуцульщині збереглися такі давні металеві прикраси, як згарди у вигляді нанизаних мідних хрестиків. Крім того, гуцули широко використовували намисто з різнобарвного венеціанського скла, а також прикраси, плетені з бісеру (силянки, гердани).

Крім поширеного по всій території України намисто з натуральних і штучних матеріалів, на Прикарпатті, Закарпатті, Буковині та на Поділлі побутували шийні прикраси з бісеру. Різнокольоровий бісер нанизували на шовкову або волосяну нитку, плели або ткали, утворюючи мальовничий геометричний, іноді рослинний орнамент. Бісерні прикраси могли бути у вигляді смуги або опліччя і мали локальні особливості форми, способу плетіння, малюнка, колориту. Від техніки нанизання (силяння) бісеру походять і назви цих виробів – силянки, силенки, а від переплетення ниток між собою – плетенки, плетінки. Ткані нашійні бісерні прикраси у вигляді досить вузької смуги називалися гердани, герданіки, герданки, гарди, крайки, ланчки, драбинки, рядки, пупчики. Бойківські нагрудні прикраси з бісеру – міци, шлейки – мали форму двох смуг, з'єднаних спереду. Візерунчасті шийні прикраси, ткані з бісеру, побутували, крім північно-західних областей, також на Правобережжі Дніпра під назвою лучка [3, с. 96].

Спосіб носити прикраси залежав від характеру народного костюму кожної етнічної групи – його «диктував» певний естетичний ідеал. Так, на заході Карпатського регіону (Лемківщина, Пряшівщина, більша частина Закарпаття, Західна Бойківщина) у костюмі було відносно мало декору, тому прикраси любили «легкі» – невеличкі, прозорі, ажурні.

На Лемківщині, як і на всій Україні, носили різноманітне коралове та венеційське намисто. Наприкінці XIX століття велику популярність мали разки намисто з дугого кольорового скла, яке лемки західно-південної частини укладали навколо шиї тугим колом. Також були поширені силянки, які виготовляли з бісеру і які мали високу художню цінність [6, с. 145].

Комплекс нагрудних прикрас у лемкинь був різноманітним і відносно типовим. Функцію нагрудних прикрас жінок виконували різноманітні стрічки, традиційні намиста з коралів (природних і штучних) – від п'яти та більше низок, а також скляних намистин білого («мішурні») та червоного («каленька») кольорів. Своєрідну групу прикрас склали гердани та комірці–кризи. Дівчата–лемкині оздоблювали різноманітними стрічками не лише голову, як і більшість дівчат–українок, але й груди та спину. Стрічки «басамудки», «стужки», вив'язували спереду бантиком, скріплюючи під шиєю комірці, або прив'язували до країв намиста і спускали по спині. Таким чином вони композиційно доповнювали групу декоративних стрічок по низу спідниць та фартухів, виконували функцію оздоблення і кріплення.

Комірцеві стрічки були вузькими і здебільшого червоного кольору, намистові – широкими, гладкими або орнаментованими рослинним декором. У Горлицькому повіті наприкінці XIX ст. дівчата прив'язували до коралів стрічки «басамудки», одягаючи поверх них безрукавку так, щоб з–під неї виглядали кінцівки стрічок. В інших місцевостях намистові стрічки опускали по спині безрукавки–«горсета». Окрему стрічку прикріплювали спереду посередині до коралового намиста, а з обох боків опускали на груди складені навпіл стрічки «засівки». Таким чином, такі варіанти оздоблення шії, грудей та спини стрічками творили своєрідний комплекс прикрас [10, с. 221].

У будні, крім коралового намиста, лемкині вдягали під комірць скляні «пацьорки», що склалися з дрібних намистин, (під перли) у кілька низок (три–сім). Скляне намисто у поєднанні з коралами, «басамудкою» та хрестиком, який виступав акцентом у цій масі прикрас, становило разом до п'ятнадцяти низок. Так, зокрема, прикрашались жінки в околицях Сянока.

Своєрідним композиційним акцентом у жіночому костюмі лемкинь виступали прикраси із різнокольорового бісеру – гердани та кризи. Це – «намиста у вигляді вузької стрічки або широкого заокругленого мереживного комірця, які виплітались із дрібних кольорових намистинок бісеру на волосяній або шовковій основі, орнамент і колір яких гармоніював із вишивками та декоративними нашивками на одязі» [11, с. 154].

Але найбільш оригінальною прикрасою були великі круглі палериноподібні комірці з бісеру – кризи. Кризи виготовляли також на Бойківщині та Поділлі, але тільки у лемків ширина криз сягала 15–20 см. Орнамент складався зі смуг різної ширини. Перша з трьох смуг була виконана в техніці мозаїчного плетива і прилягала до шії як стрічка, мала орнамент із дрібних геометричних мотивів. Друга, що йшла від неї, лягала навколо шії на плечі та груди, включала основні мотиви, здебільшого крупні з ускладненими контурами ромби, перехрещені зигзаги. Третя складалася з хвилястих або ламаних ліній, які були мистецьким завершенням геометричної композиції. Нижній край криз викінчували однобарвними або різнокольоровими френзлями, торочками та китичками [4, с. 291].

Лемківські комірці–кризи були ширшими від подібних бісерних прикрас бойкинь та подолянок. За формою вони нагадували «мониста» росіянок із Воронежської губернії та мордовські «кирганьпірфи». Завширшки до 20 см кризи лемкинь вкривали плечі та груди, створюючи досить яскраву декоративну пляму з розкиданими кольоровими ромбоподібними фігурами на червоному тлі. Орнаментальні зори komponувалися на трьох смугах різної ширини. Верхня смуга, завширшки 1,5–2 см, наче комір–стійка, щільно прилягала до шії, винизувалась «у хрестик» дрібним ромбоподібним орнаментом. Середня, основна смуга, завширшки 8–12 см, нанизувалась «в косу клітку» великими ромбоподібними фігурами, які чергувалися з дрібнішими мотивами («великі саморіжки», «малі саморіжки»). Третя смуга, остання, утворювалася з кількох різноколірних «півкіл», «кривулок» з мотивами хвилястих та ламаних ліній. Завершувалась криза підвішеними намистинками «підвісками», завдовжки 1–2 см.

Малюнок широких криз та вузьких герданів – виключно геометричний, дуже чіткий, ритмічний, з чергуванням великих і малих мотивів, здебільшого ромбоподібного характеру. Давній геометричний орнамент із мотивами магічного значення з часом перетворився в орнаментовану декоративну оздобу, досить яскраву в кольорі. Найпоширенішими мотивами лемківських криз є: ромби різноманітних варіацій (віконце, саморіжок малий і великий, ромб із ріжками, баранячі роги, барани, рожа та ін.), квадрати, трикутники, прямі та ламані лінії, зигзаги, хрестики та крапки [8, с. 75].

Орнамент лемківських криз великий та відносно нескладний, у колориті насичений та контрастний з перевагою червоного, колісь оберегового кольору, який добре гармоніював із вишивками сорочок. У деяких місцевостях, зокрема в с. Лісько, жінки носили бісерні прикраси двох форм: бісерні вузькі стрічки–гердани та мережані комірці–кризи. У дні посту та трауру лемкині не носили прикрас, а якщо й одягали, як зазначає дослідник Ю.Тарнович, то лише темних (чорних, фіолетових) кольорів.

Прикраса має свою чітку структуру. Вона складається з трьох умовно поділених смужок різної ширини. Верхня нагадує вузький комірць–стійку завширшки 1,5–2 см. Ця частина щільно прилягає до шії. Середня – найширша: 8–12 см. На ній чергується один великий і два маленькі ромби. Їх називають «само ріжки». Третя закінчує виріб та складається з кількох різноколірних півкіл. На кінці прикраси підвішені намистинки. Ширина кризи приблизно 20 см. Важить вона близько 300–400 грам. Такий шедевр традиційно одягають на релігійні свята, весілля і до вечірніх суконь.

Висновки. Отже, сьогодні традиційні народні прикраси залишаються оригінальними мистецькими творами, які постали внаслідок тривалого і складного розвитку української художньої культури. Народне мистецтво, в тому числі жіночі прикраси, засвідчують про своєрідність та самобутність вживання лемків у конкретне природне середовище, вироблення власного світовідчуття та світовідношення. Воно віддзеркалює ряд складних історичних нашарувань і різноманітних культурних впливів народів, в оточенні яких доводилось весь час проживати, – поляків, словаків, чехів, угорців та інших. Засобом емоційної виразності в ансамблі костюма, виступали відносно нечисленні, зате самобутні прикраси, в яких звучали архаїчні пласти мистецької культури українського народу.

Загалом, жіночі прикраси в одяговому комплексі лемків, який виділявся виразним об'ємно-просторовим звучанням, виступали емоційним заспівом, композиційно організовуючи елементи костюма. Особливо це стосується поширених нашийних прикрас – криз. Саме вони були змістовним центром лемківського костюма завдяки своїй формі, характеру та ритміці мотивів, насиченим і контрастним кольорам. Відносно ніжна вишивка рукавів сорочки, делікатний ритм смуг на камізели і спідниці, стрічки в голові композиційно підпорядковувалися, гармонійно узгоджувалися з прикрасами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бобровська О.В. Намисто і підвіски у вбранні населення черняхівської культури : автореф. дис... канд. іст. наук / О.В. Бобровська ; НАН України; Ін-т археол. – К., 2000. – 20 с.
2. Воропай О. Звичаї нашого народу: етнографічний нарис / О. Воропай. – К.: Оберіг, 1993. – 590 с.
3. Врочинська Г. Українські народні жіночі прикраси XIX – початку XX століть. Ч. 2 / Г. Врочинська. – К.: Родовід, 2015. – 232 с.
4. Жайворонок В. Знаки української етнокультури : словник-довідник / В. Жайворонок. – К.: Довіра, 2006. – 703 с.
5. Забашта Р. Жіночі прикраси слов'ян і художня традиція античного світу (до проблеми історико-культурної сув'язі) / Р. Забашта // Студії мистецтвознавчі. – 2009. – №3(27) – С.20–39.
6. Захарчук-Чугай Р. Лемківщина : історико-етнографічне дослідження у 2-х тт. / Р. Захарчук-Чугай. – К.: Мистецтво, 2008. – Т. 2 : Духовна культура. – 420 с.
7. Івашина А. Українські народні жіночі прикраси XIX – початку XX століть / А. Івашина. – К.: Сполом, 2008. – 132 с.
8. Костишина Т. Особливості традиційного жіночого одягу і прикрас Лемківщина / Т. Костишина // Народна творчість та етнографія. – 1976. – № 5. – С.74–75.
9. Наулко В.І. Культура і побут населення України : навч. посіб. / Наулко В.І., Артюх Л.Ф., Горленко В.Ф. – К.: Либідь, 1993. – 288 с.
10. Павлюк С.П. Українське народознавство : навч. посіб. / Павлюк С.П., Горинь Г.Й., Кирчів Р.Ф. – Львів : Фенікс, 1994. – 608 с.
11. Пономарьов А.П. Українська минувшина : етнографічний довідник / Пономарьов А.П., Артюх Л.Ф., Косміна Т.В. – К.: Либідь, 1994. – 256 с.

Ільїна Г.

Науковий керівник – доц. Ороновська Л.Д.

ВПЛИВ ЕТНОПЕДАГОГІКИ НА РОЗВИТОК САМОСТВЕРДЖЕННЯ ТА САМОПІЗНАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми. Відродження України неможливе без пробудження національної свідомості українського народу і, насамперед, підростаючого покоління. Наукові дослідження переконливо доводять, що дитина повинна постійно перебувати під впливом духовної культури, спадщини та традицій свого народу.

Національний компонент змісту шкільної освіти дає змогу будувати всю навчальну і виховну, класну та позакласну роботу в чіткій системі, послідовності й безперервності. І саме складові українського народознавства, на змісті яких побудовані Концепція виховання особистості в умовах розвитку української державності, основні положення Державної національної програми „Освіта: Україна XXI століття» [1], Державної програми „Вчитель» [2], Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа) [12] є теоретико-методологічними й методичними орієнтирами в створенні системи громадського виховання засобами українського народознавства [1, с.18].

Одним із принципів Державної національної програми «Освіта: Україна XXI століття» - є національна спрямованість освіти, яка полягає в її органічному поєднанні з національною історією і традиціями, збереженні та збагаченні культури українського народу. Програмою також передбачено нероздільність навчання і виховання, що виявляється у підпорядкуванні організації та змісту освіти завданням формування всебічно розвинутої особистості, перетворенні системи моральних і духовних цінностей на важливий чинник виховання молодого покоління, відродження духовності українського народу, його менталітету.

Мета статті – здійснити порівняльний аналіз традиційних та сучасних умов, форм і методів впливу народної педагогіки (етнопедagogіки) на розвиток особистості.